

6(14)
2025

СУСПІЛЬСТВО ТА
НАЦІОНАЛЬНІ
ІНТЕРЕСИ

УДК 378.091.12:159

[https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-6\(14\)-237-250](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-6(14)-237-250)

Карпенко Ангеліна Андріївна аспірантка, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, тел.: (093) 235-98-10, <https://orcid.org/0009-0009-3133-2378>

ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Анотація. Праця психолога в сьогоденному світі є безцінною, оскільки сучасне суспільство знаходиться у перманентно напруженому стані через стрімкий інформаційний виток та постійну потребу в адаптації до змін, які спіткають людей на кожному кроці. Більш того, кількість екстремальних ситуацій, в які може потрапити індивід – нескінченна: чи то кліматичні зміни, війна, пандемія, чи то соціальні проблеми, такі як смерть близьких, розлучення, втрата роботи, домівки. До того ж, більшість людей працюють в екстремальних умовах, наприклад, дефіцит часу, обмеження інформацією, мобінг, неналежні умови труда.

Саме тому існує нагальна потреба в формуванні компетентних психологів, професіоналів своєї справи, які здатні емоційно витримувати та підлаштовуватись під різного роду ситуації, що виникають, навіть екстремальні. На жаль, при навчанні в закладах вищої освіти, більше робиться акцент саме на теоретичній складовій знань, що унеможливорює формування гідних професіоналів психологічної сфери.

Для реалізації даного завдання, яке є вкрай важливим для формування психологічно здорової спільноти країни, є стратегічно необхідними зміни в педагогічній підготовці майбутніх психологів, що вимагає впровадження інноваційних педагогічних технологій, посилення практичної спрямованості навчання та розробки ефективних механізмів розвитку стресостійкості студентів. Заходи, спрямовані на забезпечення готовності психологів до ефективного надання психологічної допомоги в умовах постійних соціальних трансформацій та кризових викликів, забезпечать відповідність освітнього процесу сучасним викликам суспільства та потребам практичної психології.

У статті висвітлено питання професійної підготовки майбутніх психологів як педагогічна проблема. Розглянуто сутність та особливості психологічної допомоги психологів дітям в екстремальних умовах. Наголошується на значущості слідуванню педагогічним принципам під час професійної

підготовки майбутніх психологів до роботи з дітьми в екстремальних умовах. Гуманізація освітнього процесу, інтеграція теорії та практики, принцип міждисциплінарності трактуються як важливий компонент професійної підготовки майбутніх психологів та постають як механізм особистісно-професійного зростання.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна освіта, майбутній психолог, принципи професійної підготовки, екстремальні умови, принцип гуманізації освітнього процесу, принцип інтеграції теорії та практики, принцип міждисциплінарності.

Karpenko Anhelina Andriivna postgraduate student, Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, tel.: (093) 235-98-10, <https://orcid.org/0009-0009-3133-2378>

PRINCIPLES OF PROFESSIONAL TRAINING FOR FUTURE PSYCHOLOGISTS TO WORK WITH CHILDREN IN EXTREME CONDITIONS

Abstract. The work of a psychologist in the contemporary world is invaluable, as modern society exists in a state of permanent tension. This stems from the rapid flow of information and the constant need for adaptation to changes encountered at every turn. Furthermore, the number of extreme situations an individual may face is infinite, ranging from climatic shifts, war, and pandemics, to social challenges such as the death of loved ones, divorce, job loss, or homelessness. In addition, many individuals operate under extreme working conditions, including time constraints, information overload, mobbing, and inadequate labor environments.

Given these challenges, there's an urgent need to cultivate competent and resilient psychologists, professionals capable of emotionally enduring and adapting to various emergent, even extreme, situations. Regrettably, current higher education emphasizes theoretical knowledge, which impedes the development of highly qualified professionals in the psychological field.

To address this crucial task, which is vital for fostering a psychologically healthy national community, strategic changes in the pedagogical training of future psychologists are imperative. This necessitates the implementation of innovative pedagogical technologies, strengthening of the practical orientation of training, and the development of effective mechanisms for fostering student stress resilience. Measures aimed at ensuring psychologists' readiness to effectively provide psychological assistance amid continuous social transformations and crisis challenges will align the educational process with contemporary societal demands and the needs of practical psychology.

The article highlights the issue of professional training of future psychologists as a pedagogical problem. The essence and features of psychological assistance provided by psychologists to children in extreme conditions are considered. The importance of following pedagogical principles during the professional training of future psychologists to work with children in extreme conditions is emphasized. The humanization of the educational process, the integration of theory and practice, and the principle of interdisciplinarity are interpreted as an important component of the professional training of future psychologists and serve as a mechanism for personal and professional growth.

Keywords: professional training, professional education, future psychologist, principles of professional training, extreme conditions, the principle of human-centered approach in education, the principle of the integration of theory and practice, the principle of interdisciplinarity.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни в Україні, постійної соціальної нестабільності, втрат, внутрішнього переміщення та руйнування базових систем безпеки, значно зростає потреба у фаховій психологічній допомозі дітям, які опинилися в екстремальних умовах. Дитяча психіка є особливо вразливою до впливу травмуючих подій, а наслідки пережитого можуть відображатися на всьому подальшому житті особистості. Саме тому важливо, щоб майбутні психологи, які здобувають освіту у закладах вищої освіти, були не лише теоретично підготовлені, але й здатні діяти ефективно, професійно та етично в умовах надзвичайних ситуацій.

Формування відповідних професійних, етичних, комунікативних і психотерапевтичних компетентностей у студентів спеціальності «Психологія» є нагальною потребою сучасності. Актуальність дослідження підсилюється потребою оновлення освітніх програм, включенням в них практик кризового консультування, психологічної підтримки, роботи з дітьми в умовах травми та втрати. Таким чином, дана тема є не лише теоретично значущою, а й соціально необхідною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна підготовка фахівців – це широко досліджена тема. Багато вчених присвятили свої роботи вивченню цієї проблеми з різних наукових точок зору, розробляючи власні концепції та підходи.

Зокрема, педагогічні аспекти підготовки майбутніх спеціалістів у вищих навчальних закладах ґрунтовно висвітлені в дослідженнях таких науковців, як О. Абдуліна, В. Берека, М. Бубнова, І. Зязюн, Н. Ігнатенко, Л. Йовенко, В. Кузь, О. Мисечко, О. Павлик, Л. Поліщук, Л. Хомич, Л. Хоружа та інших.

Особливе значення та актуальність підготовки студентів-психологів розкривається у фундаментальних концепціях та унікальних технологіях,

розроблених Д. Богоявленською, О. Бондаренко, С. Максименко, В. Панком, Є. Пряжніковою, Н. Пряжніковим, Л. Уманець, Н. Чепелевою та іншими дослідниками.

Мета статті – визначити та обґрунтувати принципи професійної підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти до ефективної роботи з дітьми в екстремальних умовах.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка майбутніх психологів у системі вищої освіти є складним і багатокомпонентним процесом, який охоплює як теоретичне оволодіння фаховими знаннями, так і практичне формування навичок та професійної ідентичності. У контексті спеціальності «Психологія» така підготовка передбачає не лише засвоєння академічного матеріалу з різних галузей психологічної науки (загальної, вікової, соціальної, клінічної, кризової тощо), а й формування внутрішньої готовності до професійної діяльності, зокрема у складних та екстремальних умовах.

Сутність професійної підготовки психолога розглядається як процес формування у студента цілісної системи знань, умінь, переконань і ставлень, які дозволяють йому ефективно діяти в межах фахової ролі. Це не лише навчання «про психіку», а й розвиток здатності до емпатії, саморефлексії, етичного ставлення до клієнта, адаптивного реагування на нестандартні ситуації. Важливо також, що психологічна освіта має не лише фаховий, а й гуманістичний зміст — вона спрямована на розвиток особистості майбутнього спеціаліста, його емоційної зрілості та професійної самосвідомості [1].

Професійна підготовка в межах спеціальності «Психологія» здійснюється на основі Державного стандарту вищої освіти за відповідною спеціальністю (053 — Психологія), який окреслює основні компетентності, що мають бути сформовані у здобувача. Серед них: здатність до психологічної діагностики, консультування, кризового втручання, застосування етичних принципів, ведення документації, взаємодії з представниками суміжних галузей. Особлива увага приділяється вмінню працювати з дітьми, що потребує не лише спеціальної підготовки, а й глибокого розуміння психосоціального контексту розвитку дитини.

Підготовка здійснюється у різних формах: лекції, семінари, практичні та лабораторні заняття, супервізії, тренінги особистісного зростання, проходження практики у закладах охорони здоров'я, освіти, соціального захисту. Зміст освітніх програм дедалі більше орієнтований на компетентнісний підхід, що передбачає не просте засвоєння інформації, а вміння діяти, оцінювати, аналізувати та адаптувати свої дії до конкретного середовища. Саме у цьому контексті особливо важливо забезпечити готовність до дій в умовах непередбачуваності, до яких належать екстремальні ситуації — війна, насильство, евакуація, смерть близьких, травматичні втрати, дефіцит часу, інформації тощо [2].

З огляду на зазначене, сутність професійної підготовки майбутнього психолога полягає у формуванні не тільки знаннєвого, але й особистісного ресурсу — внутрішньої готовності бути помічником, захисником, посередником у роботі з найвразливішими категоріями населення, зокрема з дітьми. Це передбачає не лише здатність надавати допомогу, а й бути присутнім у травмі іншого, не розчиняючись емоційно, вміючи зберігати професійні межі та емоційну витривалість. Таким чином, підготовка психолога — це не тільки навчання, а й процес особистісного перетворення, становлення як фахівця і як людини.

У сучасній психології термін «екстремальні умови» трактується як особливий тип життєвих ситуацій, які виходять за межі звичного досвіду людини, загрожують її життю, безпеці або добробуту й супроводжуються потужними деструктивними психоемоційними реакціями. Такі умови викликають порушення звичних способів поведінки, змінюють сприйняття реальності, актуалізують первинні захисні механізми психіки. Їхня головна ознака — це перевищення адаптаційних можливостей особистості, внаслідок чого виникає емоційне потрясіння, психічна дезорганізація або навіть розвиток психотравм. Особливо чутливими до впливу екстремальних умов є діти та підлітки, психіка яких перебуває в процесі формування.

Один із найяскравіших типів екстремальних умов — це війна. Воєнні дії призводять не лише до фізичних руйнувань, а й до глибоких психологічних наслідків: посттравматичного стресового розладу, тривожних і депресивних станів, втрати сенсу життя, екзистенційної кризи. Діти, які стали свідками обстрілів, евакуацій, загибелі близьких або самі постраждали фізично, можуть демонструвати яскраві психосоматичні симптоми, регресивну поведінку, порушення сну, пригніченість або агресивність. Їхній досвід — це не лише страх перед небезпекою, а й втрата базового відчуття захищеності, яке є фундаментальним для здорового розвитку.

Не менш серйозними за впливом на психіку є природні та техногенні катастрофи — землетруси, повені, пожежі, аварії на підприємствах, екологічні катастрофи. Такі події руйнують середовище життя людини, створюють атмосферу паніки та безвиході, викликають емоційну дезадаптацію, особливо якщо супроводжуються масовими жертвами або тривалим перебуванням у небезпечних умовах. Люди, які пережили катастрофу, нерідко описують свій стан як «замороження» — відчуття відчуження, зниження чутливості, втрати зв'язку з собою та реальністю.

Крім того, ще одним потужним психотравмуючим чинником, що належить до екстремальних умов, є втрата близьких. Для дорослого це означає сильний емоційний біль, гіркоту, шок, а для дитини — справжнє руйнування світу. У дитячому віці смерть батька, матері або іншого значущого дорослого

призводить до глибокого емоційного дефіциту, почуття покинутості, провини, страху залишитися назавжди самотнім. Без своєчасної психологічної допомоги така втрата може призвести до формування стійких деструктивних патернів поведінки, труднощів у побудові довірливих стосунків у дорослому житті.

До екстремальних умов відносять також соціальні катастрофи — розпад родини, вимушене переселення, втрата домівки, голод, системне насильство. Ці стани є хронічно травматичними, оскільки не мають чіткого завершення. Вони формують у людини відчуття безсилля, втрати контролю, зневіри у справедливості, а у дітей — змінюють уявлення про норму, призводять до втрати віри у стабільне майбутнє [3].

Екстремальні ситуації можуть мати різну тривалість: від короточасного потрясіння до тривалого існування в загрозовому середовищі. Але незалежно від форми, всі вони порушують цілісність «Я-концепції» особистості, провокують кризу ідентичності, змінюють мотивацію та соціальну поведінку. Психолог, який працює з особами, що пережили такі умови, має не просто усвідомлювати класифікацію екстремальних впливів, а й глибоко розуміти психодинаміку травми, механізми виживання, способи адаптації та відновлення.

Психічний стан дітей у кризових ситуаціях є надзвичайно вразливим і потребує особливої уваги з боку фахівців. Кризи, такі як війна, природні катастрофи, втрати близьких, можуть спричинити глибокі психологічні травми у дітей, впливаючи на їхній емоційний, когнітивний та соціальний розвиток.

Дослідження показують, що діти, які пережили кризові події, часто демонструють симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривожність, депресію, порушення сну та поведінкові розлади. Зокрема, у дітей молодшого віку можуть спостерігатися регресивні поведінкові реакції, такі як енурез, страх темряви або розлуки з батьками. Підлітки можуть проявляти агресію, ізоляцію, зниження академічної успішності та ризиковану поведінку.

Важливим аспектом є те, що діти часто не можуть вербалізувати свої емоції та переживання, що ускладнює діагностику та надання своєчасної допомоги. Тому фахівці повинні використовувати спеціалізовані методики, такі як ігрова терапія, арт-терапія, казкотерапія, які дозволяють дітям виражати свої почуття в безпечному середовищі.

Крім того, на психічний стан дітей впливає психологічний стан їхніх батьків. Стрес, тривожність та депресія у дорослих можуть передаватися дітям, погіршуючи їхнє самопочуття та здатність справлятися з кризовими ситуаціями. Тому підтримка сімейної системи є ключовою у процесі реабілітації дітей [4].

У контексті війни в Україні, дослідження показали, що значна частина дітей зазнала психологічних травм. Зокрема, згідно з опитуванням UNICEF, 9% батьків пов'язують незадовільний психічний стан своїх дітей із війною, незалежно від регіону проживання. Симптоми включають перепади настрою, дратівливість, проблеми зі сном та підвищену тривожність. Ці дані підкреслюють необхідність надання професійної психологічної допомоги дітям, які постраждали від війни [5].

Загалом, ефективна підтримка дітей у кризових ситуаціях повинна бути комплексною, включаючи індивідуальну та групову терапію, роботу з сім'єю, а також створення безпечного та підтримуючого середовища в школах та громадах. Тільки таким чином можна забезпечити повноцінне відновлення психічного здоров'я дітей та їхню адаптацію до нових умов життя.

Психолог, який працює з дітьми у надзвичайних ситуаціях, повинен відповідати цілому комплексу професійних, етичних і особистісних вимог, що зумовлені надзвичайною чутливістю дитячої психіки та специфікою впливу екстремальних подій на емоційний розвиток дитини. Надзвичайна ситуація — це завжди простір невизначеності, небезпеки та втрати опори. Для дитини вона може бути травматичною на всіх рівнях — фізичному, психологічному, соціальному. Відтак, психолог повинен не лише володіти фаховими знаннями, а й бути особистістю, яка здатна утримувати психічну рівновагу, створювати безпечний простір, діяти швидко, чітко і в той же час — м'яко, з розумінням дитячої вразливості.

Фахова компетентність передбачає ґрунтовне знання вікової психології, дитячої нейропсихології, психотравматології, кризової психології та методик діагностики і терапії для дітей, які перебувають у стані гострого або хронічного стресу. Психолог має розуміти вікові особливості реагування на стрес: наприклад, дошкільники часто реагують через соматiku або регресивну поведінку, тоді як підлітки можуть демонструвати агресію, замкненість або навіть аутоагресивні тенденції. Необхідно володіти знаннями про особливості формування посттравматичного стресового розладу, реакції горювання, втрати, страху смерті, тривожних розладів і розладів адаптації [6].

Особливу роль у професійній діяльності психолога у кризі відіграє володіння методами психологічної допомоги. Це не лише вербальне консультування, а й робота через арт-терапевтичні техніки, тілесно-орієнтовані практики, ігрові формати, казкотерапію, пісочну терапію — все, що дозволяє дитині безпечно опрацьовувати травматичний досвід у формі, доступній її психіці. Психолог повинен бути здатним швидко оцінити стан дитини, визначити рівень дистресу, знайти найбільш вдалий спосіб взаємодії, враховуючи її вік, культуру, мовленнєвий розвиток, попередній досвід і реакції близького оточення.

Ключовими є також етичні та комунікативні навички. Психолог має безумовно поважати гідність дитини, не втручатися грубо в її особистий простір, діяти в межах етичних норм конфіденційності, інформованої згоди та недопущення повторної травматизації. У надзвичайних ситуаціях психолог взаємодіє не лише з дитиною, але і з її батьками або законними представниками, педагогами, працівниками служб порятунку, медиками. Отже, професіонал повинен володіти навичками чіткої та виваженої комунікації, вміти пояснювати складні речі простими словами, не погіршуючи при цьому емоційного стану дитини[6].

Не менш важливою є здатність до емоційної саморегуляції, рефлексії, стресостійкості та готовності до роботи в умовах обмеженого часу, ресурсів або підвищеної загрози. Психолог має бути людиною з достатнім рівнем особистої зрілості, щоб утримувати свої емоції в процесі роботи з дитиною, яка демонструє горе, шок, страх або апатію. Часто саме внутрішня стійкість психолога є «опорою», за яку дитина чіпляється в момент дезорганізації свого світу. Саме тому до професійних вимог належить і обов'язкова супервізійна підтримка, готовність до постійного навчання, розвиток емпатійної компетентності та здатність до гуманістичного, але не поблажливого ставлення до дитини [7; 8].

Таким чином, професійний психолог, який працює з дітьми в надзвичайних ситуаціях, — це не просто спеціаліст з освітою. Це — інтегрована особистість із високим рівнем відповідальності, компетентності, емоційної стабільності, яка вміє діяти з повагою до людського болю й водночас із готовністю взяти на себе роль тимчасової опори, доки дитина не зможе відновити власний внутрішній баланс.

Принцип гуманізації освітнього процесу в закладах вищої освіти України є не лише декларативним принципом освітньої політики, а й конкретним вектором трансформації традиційної системи навчання в напрямі формування повноцінної, морально відповідальної та соціально активної особистості. Вона відображає загальноєвропейську тенденцію переходу від знаннево-інформаційної парадигми освіти до компетентнісної та особистісно-орієнтованої, де в центрі уваги знаходиться не абстрактна «освітня програма», а жива, конкретна людина — студент із власними потребами, мотиваціями, цінностями та внутрішнім потенціалом.

Такий підхід передбачає відмову від авторитарної моделі навчання, в якій студент виступає пасивним споживачем інформації, на користь моделі партнерства, взаємодії, діалогу між викладачем і студентом. У гуманізованому навчальному процесі студент розглядається як суб'єкт, що має право на власну думку, вільне висловлення позиції, участь у виборі форм і методів навчання. Це означає, що викладач не просто транслює знання, а виступає як ментор, фасилітатор, партнер у розвитку.

Одним із ключових аспектів принципу гуманізації є створення в навчальному закладі психологічно комфортного середовища, яке дозволяє студентам не лише навчатися, а й відкривати, формувати, реалізовувати власну індивідуальність. Це середовище має бути вільним від страху, приниження, надмірної ієрархії. З цією метою в освітній практиці дедалі ширше застосовуються інтерактивні методи навчання: проєктна діяльність, кейс-методи, дебати, тренінги, симуляції, обговорення в малих групах. Такі форми організації навчального процесу активізують пізнавальну діяльність студентів, сприяють розвитку навичок комунікації, співпраці, креативності, а головне — відповідального мислення й уміння ухвалювати зважені рішення.

У процесі гуманізації важливою є також гуманітарна складова освіти, зокрема інтеграція гуманітарних дисциплін у навчальні плани технічних, медичних або природничих спеціальностей. Це дає змогу майбутнім фахівцям формувати цілісний світогляд, розвивати чутливість до соціальних контекстів професійної діяльності, навички етичного вибору, готовність до міжкультурного діалогу. У сучасному світі знання самі по собі не гарантують ефективності; дедалі більше цінується здатність діяти морально в складних ситуаціях, брати на себе відповідальність, проявляти емпатію та здатність до критичного осмислення реальності.

Не менш важливим напрямом принципу гуманізації освітнього процесу є розвиток особистісного та професійного потенціалу викладача. Гуманізоване навчання неможливе без педагога, який не лише володіє предметними знаннями, а й є прикладом людяності, відкритості, гнучкості мислення, здатного на рівноправну й щирі взаємодію зі студентом. Викладачеві необхідно постійно вдосконалювати свою комунікативну культуру, володіти техніками ненасильницького спілкування, бути уважним до внутрішнього світу студентів, уміти приймати інші погляди, не втрачаючи при цьому фахової позиції [9].

Виходячи із вищесказаного, принцип гуманізації освіти — це не окрема інновація, а цілісна стратегія оновлення освітнього середовища, спрямована на всебічний розвиток особистості студента як активного, творчого, морального учасника соціального життя. Такий підхід створює реальні передумови для формування відповідального громадянина демократичного суспільства, здатного не лише ефективно реалізовуватись у професії, а й бути людиною з високими моральними стандартами, емпатією та здатністю до співчуття.

Принцип інтеграції теорії та практики є наріжним каменем сучасної вищої освіти в Україні. Вона забезпечує єдність освітнього, професійного й особистісного розвитку студента та спрямована на подолання відриву між академічними знаннями та реальними викликами професійної діяльності. У

традиційній освітній парадигмі теоретичне навчання часто домінувало над практичною підготовкою, внаслідок чого випускники нерідко стикалися з труднощами адаптації до конкретних професійних умов. Сучасна модель освіти, зорієнтована на компетентнісний підхід, потребує цілеспрямованого впровадження таких форм, як тренінги, моделювання професійних ситуацій і волонтерська діяльність — як обов'язкових складових навчального процесу.

Одним із найефективніших інструментів поєднання знань і дій є професійні тренінги. Вони дозволяють не просто повторити або закріпити матеріал, а й сформувати у студентів ключові навички: комунікаційні, емоційно-інтелектуальні, управлінські, психотерапевтичні, залежно від спеціалізації. Тренінговий формат навчання орієнтований на дію: студент не пасивно сприймає інформацію, а активно її продукує, проживає, застосовує в умовах, максимально наближених до реальності. Це сприяє розвитку практичного мислення, саморегуляції, здатності до швидкого прийняття рішень і роботи в команді. У багатьох ЗВО такі тренінги вже є частиною освітніх компонентів практичної або вибіркової підготовки.

Моделювання професійних ситуацій — ще одна надзвичайно ефективна форма інтеграції теорії та практики. Під час моделювання студент занурюється в симульоване середовище, що відтворює типові або критичні ситуації професійної діяльності. Це можуть бути рольові ігри, психодраматичні постановки, сценарії кризових втручань, кейс-аналіз, ситуаційний менеджмент. Такі формати сприяють не лише формуванню когнітивних навичок, а й дають змогу практикувати етичні рішення, вміння приймати відповідальність, а також усвідомлювати складність професійних виборів. Наприклад, для майбутніх психологів — це практикування консультативної взаємодії, для соціальних працівників — симуляції кризових сімейних інтервенцій, а для педагогів — конфліктні ситуації в класі [10].

Окрему роль у формуванні професійної зрілості відіграє волонтерська діяльність. В Україні вона офіційно інтегрована в освітню політику, що підтверджено на нормативному рівні. Участь студентів у волонтерських ініціативах, соціальних акціях, громадських платформах сприяє розвитку соціальної відповідальності, емпатії, рефлексивного ставлення до себе та інших. Важливо, що волонтерство дає змогу студенту побачити конкретний результат власної діяльності тут і зараз — допомогти дитині в реабілітаційному центрі, провести інклюзивний захід, організувати гуманітарну підтримку, супроводити літню людину в лікарню. Це — не теорія і навіть не рольова симуляція. Це — практика в її живому, етичному, соціально наповненому вигляді. Волонтерські платформи, як-от «Школа волонтерства» від Української Волонтерської Служби, інтегрують навчальні модулі та практичну діяльність, що ідеально відповідає концепції інтегративного навчання.

Отже, принцип інтеграції теорії та практики в освітньому процесі — це не механічне додавання «практики» до «лекцій», а глибока трансформація логіки навчання: від знання — до досвіду, від розуміння — до дії, від пасивності — до залученості. Це підхід, що формує фахівця нового покоління — мислячого, дієвого, етичного, здатного на рефлексію й відповідальність. Для системи освіти це означає: готувати не тільки професійно підкованого, а й цілісного спеціаліста, готового бути не лише кваліфікованим, а й людиною.

Принцип міждисциплінарності в сучасному освітньому середовищі вищої школи є не просто даниною моді чи умовою для інновацій, а необхідністю, яка зумовлена складністю соціальних викликів сьогодення, особливо у сфері підготовки майбутніх фахівців психологічного, соціального та медичного профілів. Міждисциплінарність — це не лише поєднання предметів, а глибинне злиття підходів, знань, інструментів та цінностей із різних галузей для кращого розуміння реальності. У контексті підготовки психолога, зокрема того, хто працює з дітьми в кризових і надзвичайних ситуаціях, міждисциплінарний підхід відкриває нову якість фаховості: він дозволяє майбутньому спеціалісту бачити не тільки індивідуальну психіку дитини, а й її соціальне середовище, освітній контекст, фізичний і медичний стан, родинну динаміку та культурні особливості.

У взаємодії з соціальною роботою міждисциплінарність полягає у здатності психолога взаємодіяти з фахівцями соціальних служб у питаннях захисту прав дитини, соціальної підтримки родини, попередження насильства, супроводу сімей у складних життєвих обставинах. Таке поєднання дозволяє будувати цілісні програми втручання, у яких психолог виступає не як автономний консультант, а як частина міжвідомчої команди підтримки. Це особливо актуально у воєнний і поствоєнний період, коли багато дітей переживають втрати, переміщення, руйнування звичного життєвого укладу.

У сфері педагогіки міждисциплінарний підхід допомагає формувати у студентів розуміння того, як психічний стан дитини впливає на її здатність до навчання, соціалізації, адаптації в шкільному середовищі. Психолог, що працює з дітьми, має не лише володіти методами діагностики та корекції, а й розуміти педагогічні стратегії, способи організації освітнього процесу, інклюзивні підходи, а також брати участь у педагогічних консилиумах, визначаючи спільно з учителями та адміністрацією оптимальні освітні маршрути для дітей з особливими освітніми потребами чи психотравмами.

У зв'язку з медициною міждисциплінарність проявляється у знаннях психолога про дитячу психосоматику, неврологічні особливості розвитку, психіатричні розлади, фармакотерапію, вплив хронічних хвороб на емоційний стан дитини. Психолог, який працює у дитячих медичних закладах або реабілітаційних центрах, має вміти читати медичну документацію, брати

участь у клінічних обговореннях і взаємодіяти з педіатрами, неврологами, реабілітологами. Це дозволяє реалізувати цілісний біо-психо-соціальний підхід до дитини, в якому враховуються як тілесні, так і ментальні, соціальні й емоційні чинники [11].

Отже, міждисциплінарність — це основа сучасної підготовки психолога, що працює з дітьми, яка передбачає не лише здатність поєднувати знання з різних сфер, а й уміння працювати в команді, бути відкритим до інших фахових поглядів, адаптувати інструменти й методи під різні контексти. Це формує стійку, емпатійну, фахово гнучку особистість спеціаліста, здатного ефективно допомагати дитині в умовах складного світу.

Висновки. У процесі дослідження було обґрунтовано необхідність якісної, цілісної та практикоорієнтованої професійної підготовки майбутніх психологів до роботи з дітьми в умовах кризи. Психолог як фахівець сьогодні має не лише володіти глибокими теоретичними знаннями, а й бути готовим діяти в умовах нестабільності, екстремальних подій, травматичних переживань, з якими стикаються діти. Особлива увага приділяється формуванню професійної готовності до роботи в ситуаціях, пов'язаних із війною, втратою, соціальною дезадаптацією, які викликають у дітей складні психоемоційні реакції. Належна підготовка компетентного психолога потребує поєднання гуманістичних підходів, інтеграції теорії та практики, міждисциплінарної взаємодії з фахівцями інших галузей. Лише так постає можливим формування покоління фахівців, які не просто володітимуть знаннями, а й зможуть підтримати дитину в найскладніші моменти її життя — з гідністю, професіоналізмом і людяністю.

Література:

1. Сірко Р. Професійна підготовка майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби до діяльності в екстремальних умовах : монографія. Львів : «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2017. 482 с. URL: [https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11506/1/монографія%20\(00\)1231313_INDD.pdf](https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11506/1/монографія%20(00)1231313_INDD.pdf).
2. Литвиненко І., Хотенов І. Професійна підготовка майбутніх психологів до роботи з дітьми війни. *EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society*. 2024. № 2. URL: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2024.2.14>.
3. Екстремальна психологія : Метод. рек. до практ. занять та самост. роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія. Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2024. 75 с. URL: https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/fpsr/navchalni_materialy/metodychne_zabezpechennya/053_bakalavr/mr_ekstremalna_psykhologiya.pdf.
4. Марценковський Д. Сучасний стан дитячої психіатрії в Україні: освіта та практика. *Українські медичні вісті*. 2023. Т. 15, № 1-2. С. 30–36. URL: <https://doi.org/10.32782/umv-2023.1.6>.
5. UNICEF. Життя дітей під час війни: результати опитування українських батьків. 2024. URL: [https://www.unicef.org/ukraine/media/43321/file/The%20summary%20report%20of%20the%20Survey%20of%20Ukrainian%20parents_ua.pdf:contentReference\[oaicite:61\]%7Bindex=61%7D](https://www.unicef.org/ukraine/media/43321/file/The%20summary%20report%20of%20the%20Survey%20of%20Ukrainian%20parents_ua.pdf:contentReference[oaicite:61]%7Bindex=61%7D).

6. Кісарчук З. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки : метод. посіб. Київ, 2015. 232 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/705405/1/A4%20МЕТОДИЧНИЙ%20ПОСІБНИК%202015.pdf?utm_source=chatgpt.com.

7. UNICEF: Ukraine - Frontline children: battling mental trauma, underground. URL: <https://www.unicef.org/romania/stories/war-ukraine-taking-heavy-toll-childrens-mental-health-learning-and-development>.

8. Riatti A. The war in Ukraine is taking a heavy toll on children's mental health, learning and development. URL: <https://www.unicef.org/romania/stories/war-ukraine-taking-heavy-toll-childrens-mental-health-learning-and-development>.

9. Світоглядні пріоритети гуманізації вищої освіти : Монографія. Київ : Ін-т вищ. освіти НАПН України, 2017. 229 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710881/1/Монографія_СвітоглПріоритГуманізаціїВО_ВідділПолітикиВрядуванняВО_2017_2.pdf.

10. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи*, м. Чернігів, 5 листоп. 2021 р. Чернігів, 2021. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/3698/1/INTEGRACIJA-TEORII-U-PRAKTIKU-5_11_2021.pdf.

11. Лях Т., Спіріна Т., Рогожинська В. Принципи міждисциплінарної взаємодії у соціальній роботі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Т. 3, № 27. С. 224–228. URL: https://www.academia.edu/96446487/ПРИНЦИПИ_МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ_ВЗАЄМОДІЇ_У_СОЦІАЛЬНІЙ_РОБОТІ

References:

1. Sirko, R. (2017). *Profesiina pidhotovka maibutnikh psykhologiv operatyvno-riatuvalnoi sluzhby do diialnosti v ekstremalnykh umovakh [Professional training of future psychologists of the operational rescue service for activities in extreme conditions]*. Lviv: «HALYCH-PRES». Retrieved from: [https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11506/1/монографія%20\(00\)1231313_INDD.pdf](https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11506/1/монографія%20(00)1231313_INDD.pdf) [in Ukrainian].

2. Lytvynenko, I., & Khotienov, I. (2024). *Profesiina pidhotovka maibutnikh psykhologiv do roboty z ditmy viiny [Professional Training of Future Psychologists for Working with Children of War]*. *EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society*, 2, 168-184. Retrieved from: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2024.2.14> [in Ukrainian].

3. *Ekstremalna psykhologhiia [Extreme Psychology]: Metodychni rekomendatsii do praktychnykh zaniat ta samostiinoi roboty dlia zdobuvachiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 053 Psykhologhiia*. (2024). Odesa: FOP Bondarenko M.O. Retrieved from: https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/fpsr/navchalni_materialy/metodychne_zabezpechenya/053_bakalavr/mr_ekstremalna_psykhologiya.pdf [in Ukrainian].

4. Martsenkovskiy, D. (2023). Suchasnyi stan dytiachoi psykhiiatrii v Ukraini: osvita ta praktyka [Current state of child psychiatry in Ukraine: education and practice]. *Ukrainski medychni visti*, 15(1-2), 30–36. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/umv-2023.1.6> [in Ukrainian].

5. UNICEF. Zhyttia ditei pid chas viiny: rezultaty opytuvannia ukrainskykh batkiv [Children's lives during the war: results of a survey of Ukrainian parents]. 2024. Retrieved from https://www.unicef.org/ukraine/media/43321/file/The%20summary%20report%20of%20the%20Survey%20of%20Ukrainian%20parents_ua.pdf [in Ukrainian].

6. Kisarchuk, Z. (2015). *Psykhologichna dopomoha ditiam u kryzovykh sytuatsiakh: metody i tekhniky [Psychological assistance to children in crisis situations: methods and techniques]*. Kyiv. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/705405/1/A4%20МЕТОДИЧНИЙ%20ПОСІБНИК%202015.pdf> [in Ukrainian].

7. UNICEF. (n.d.). Ukraine - Frontline children: battling mental trauma, underground. Retrieved from <https://www.unicef.org/romania/stories/war-ukraine-taking-heavy-toll-childrens-mental-health-learning-and-development> [in English].

8. Riatti, A. (n.d.). The war in Ukraine is taking a heavy toll on children's mental health, learning and development. Retrieved from: <https://www.unicef.org/romania/stories/war-ukraine-taking-heavy-toll-childrens-mental-health-learning-and-development> [in English].

9. *Svitohliadni priorytety humanizatsii vyshchoi osvity [Worldview priorities of higher education humanization]*. (2017). Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy [Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine]. Kyiv. Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710881/1/Монографія_СвітоглПріоритГуманізаціїВО_Відділ_ПолітикиВрядуванняВО_2017_2.pdf [in Ukrainian].

10. *Intehratsiia teorii u praktyku: problemy, poshuky, perspektyvy [Integration of theory into practice: problems, searches, perspectives]*. (2021). Chernihiv. Retrieved from: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/3698/1/INTEGRACIJa-TEORII-U-PRAKTIKU-5_11_2021.pdf [in Ukrainian].

11. Liakh, T., Spirina, T., & Rohozynska, V. (2020). Pryntsypy mizhdystsyplinarnoi vzaiemodii u sotsialnii roboti [Principles of interdisciplinary interaction in social work]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 3(27), 224–228. Retrieved from: https://www.academia.edu/96446487/ПРИНЦИПИ_МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ_ВЗАЄМОДІЇ_У_СОЦІАЛЬНІЙ_РОБОТІ [in Ukrainian].